

FELSEFE DÜNYASI

2019/ YAZ/ SUMMER Sayı/Issue: 69

FELSEFE / DÜŞÜNCE DERGİSİ

Yerel, Süreli ve hakemli bir Dergidir.

ISSN 1301-0875

Türk Felsefe Derneği mensubu tüm Öğretim üyeleri (Prof. Dr., Doç. Dr., Dr. Öğr. Üyesi) *Felsefe Dünyası*'nın Danışma Kurulu/ Hakem Heyetinin doğal üyesidir.

Sahibi/Publisher

Türk Felsefe Derneği Adına Başkan Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ

Editör/Editor

Prof. Dr. Celal TÜRER

Yazı Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ (Ankara Üniv.)

Prof. Dr. Celal TÜRER (Ankara Üniv.)

Prof. Dr. M. Kazım ARICAN (Yıldırım Beyazıt. Üniv.)

Prof. Dr. Gürbüz DENİZ (Ankara Üniv.)

Prof. Dr. Mustafa ÇEVİK (Ankara Sosyal Bilimler Üniv.)

Doç. Dr. Necmettin Pehlivan (Ankara Üniv.)

Dr. Öğr. Üyesi M. Enes KALA (Yıldırım Beyazıt Üniv.)

Felsefe Dünyası yılda iki sayı olmak üzere Temmuz ve Aralık aylarında yayımlanır. 2004 yılından itibaren Philosopher's Index ve Tubitak/Ulakbim tarafından dizinlenmektedir

Felsefe Dünyası is a refereed journal and is Published Biannually. It is indexed by Philosopher's Index and Tubitak/Ulakbim since 2004

Adres/Adress

Necatibey Caddesi No: 8/122 Kızılay-Çankaya / ANKARA PK 21 Yenişehir/Ankara

Tel & Fax : 0312 231 54 40

www.tufed.org.tr

Fiyatı/Price: 50 TL (KDV Dahil)

Banka Hesap No / Account No:

Vakıf Bank Kızılay Şubesi | IBAN : TR82 0001 5001 5800 7288 3364 51

Dizgi / Design: Emre Turku

Kapak Tasarımı / Cover: Mesut Koçak

Baskı / Printed: Tarcan Matbaası

İvedik Cad. Mercan 2 Plaza, No: 417, Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0 312 384 34 35-36 (Pbx) Fax: 0 312 384 34 37

Basım Tarihi : Temmuz 2019, 600 Adet

NECATİ ÖNER'İN DÜŞÜNÇESİNDE EĞİTİM

Felsefe Dünyası Dergisi, Sayı: 69, Yaz 2019, ss. 82-94.

Hakemleme: 21.04.2018 | Kabul: 08.06.2019

Celal TÜNER*

Kişinin özgürleşmesi ve toplumsallaşması olarak kabul edilen “eğitim” insanı insan yapan yegâne olgu olarak kabul edilmiştir. Bu çerçevede eğitimin ne olduğu, nasıl olması ve neyi hedeflemesi gerektiği gibi konular düşünce tarihinde pek çok filozof tarafından irdelenmeye değer görülmüştür. Platon’un *Devlet* adlı eserinin yedinci kitabı ‘eğitim nasıl olmalı’ sorusuyla eğitimin doğası ve amaçlarını incelerken aynı zamanda eğitimin hayati rolüne de vurgu yapmıştır. Aristoteles, insan doğası anlayışı ile yaşadığı kültürel yapıya uygun olarak eğitimi hem devlet işlerinin görülmesi ve iyi bir toplum inşası hem de insanın kendisini gerçekleştirmesi yolunda ‘doğru yaşamının ilkeleri’ olarak nitelemiştir. Her iki filozof, ruhun özsel niteliğinin akıl ve düşünceden meydana geldiğini savunarak, hakikatin bilgisine akıl yoluyla ulaşılacağını öne sürmüşlerdir. Ortaçağda eğitim, Antik Yunan ve Roma deneyimleri ışığında yine bilgiye dayalı ama Tanrısal bir sistem içerisinde ifade edilmiştir. Modern dönemde yeni bir insan, yeni bir toplum ve yeni bir hayat anlayışının oluşmasında eğitime etkin bir rol biçilmiş; yeni arayış ve yaklaşımlar ile eğitim dönüştürücü bir güç olmuştur.

Bilgi ve Eğitim

Prof. Dr. Necati Öner (1927-2019), yükseköğrenime başladığı 1948 yılından vefatına kadar bütün hayatını eğitim ve öğretime adanmış bir felsefecidir. 20. yüzyılda Türkiye’de felsefe ve mantık alanına dair önemli çalışmalar yapan düşünür hem öğrenci yetiştirerek hem de Yükseköğretim kurumlarında et-

* Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe Tarihi A. B. D. Öğretim Üyesi, Prof. Dr.

kin görev olarak eğitim alanına önemli katkılarda bulunmuştur. Nitekim o, eğitim alanına en büyük katkıyı felsefe derslerinden sağlamanın mümkün olduğunu vurgulayarak, öğretim ve eğitimin insan ile var olanlar arasındaki ilişkilerin bir türü ve bir bilgi sorunu olduğunu belirtmiştir. Ona göre insanın herhangi bir var olanla ilişki kurması ancak onu tanımasıyla mümkün olur. Bu noktadan hareketle insanın bütün faaliyetlerinin temelinde bilgi sorununun yatmakta olduğunu ve insanın herhangi bir var olanla ilişkisinin, o var olanın bilgisine göre gerçekleşeceğini söyleyebiliriz. Nitekim düşünür, eğitimin temelinde de bilgi edinme sorununun mevcut olduğunu, hatta onun felsefe ile sağlamaştırılması gerektiğini ifade eder:

İster Eflatun ve Aristoteles gibi, insan hayretini gidermek için bilgi sahibi olur densin, ister insan belli bir eylemini gerçekleştirmek için bilgi edinir densin, insan, var olduğundan beri, var olanları tanımaya yani bilgi edinmeye mahkûm edilmiştir. İnsanın her bilinçli eylemi bir bilgiye göre olur.¹

İnsanın bilinçli eylemlerinin bir bilgiye göre olması, var olanlar hakkındaki bilginin genişlemesiyle gelişir ve zenginleşir. Öyleyse hayatımızı sürdürmek için, var olanlar hakkında ne kadar çok doğru bilgi sahibi olursak o ölçüde uygun şartlar elde etmiş oluruz. Bu noktada insanın var olanların bilgisinin çok büyük bir kısmını öğretim yoluyla elde ettiğini hatırlarsak, eğitim ve öğretimin fertlere var olanların bilgisini kazandırma yolunda yapılan bir faaliyet olduğunu çıkarımlayabiliriz.²

Öner, genel olarak eğitim idesini, 'belli bir bilim dalı veya sanat kolunda yetiştirme, geliştirme fiili veya çocukların ve gençlerin toplum hayatında yerlerini almaları için gerekli olan beceri ve tutumları kazanmalarına yardımcı olma eylemi' olarak tanımlar. Bu tanım her iki anlamda da eğitimi bilgi edinme sorununa indirgeyen ve meselenin esasen felsefi bir sorun olduğunu vurgulayan bir tutumu yansıtır. Hatta o, eğitimin temelini felsefe ile sağlamaştırmaksızın amacına erişmeyeceğini ileri sürer.³

Eğitimin dayandığı teorik yargıların esasen felsefi anlayışlarımızda zemini bulunduğunu ifade eden Öner, eğitim ile ilgili problemlerin felsefi araştırmanın doğal sonucu olduğunu söyler. Bu durum, her felsefi sistemin kesin ve tam olarak bir eğitim anlayışı ile sonuçlanacağı anlamına da gelir. Nitekim Öner, felsefenin esasen hayat süreci içerisinde insanların sorunlarına çözüm önerileri sunan ve onları hayat hususunda daima ileriye götüren ve

1 Necati Öner, "Eğitimin Amacı", *Felsefe Dünyası*, Sayı. 49, 2009/1, s. 1.

2 Necati Öner, "Kültür", *Felsefe Yolunda Düşünceler*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999, s. 193.

3 Necati Öner, "Eğitimin Amacı", s. 1.

mahir kişiler olmalarını sağlayan bir araç işlevi gördüğünü ileri sürer.⁴ Bu doğrultuda eğitim, hayat deneyimlerimizi düzenleyen ve hayatın getirdiği yeniliklere yanıt olabilecek perspektifler oluşturan bir işlevi temsil eder. Bu durum Öner'in bilgiye dayalı eğitimi, belli bir metafizik ya da varlık görüşü üzerine bina eden Antik Yunan filozoflarının aksine tutum ve davranışlar yoluyla *zihniyet inşa eden ve birlikte yaşamayı* tesis edecek bir faaliyet olarak anladığını gösterir.⁵

Felsefe ve Eğitim

Açıktır ki Öner'in düşüncesinde felsefe ve eğitim eleştirel zihniyet oluşturmak, bu tutumu insani bir yaşam için derinleştirmek ve geliştirmek hususunda birleşirler. Zira "açık görüşlü" olmak zihniyet ve eleştirel tutum zemininde gelişen ve derinleşen bir faaliyeti temsil eder. Bu görevin başarılmasında felsefe ve eğitim ele ele vererek hayatımızdaki fikirlerin sınır ve derinliğini geliştirebilir. Sözelimi özgürlük, demokrasi, çoğulculuk, insan hakları gibi felsefenin temel konuları, aktüel eğitimin temel konuları arasında yer alarak şahısların anlam ufuklarını genişletebilir. Böylece insan taassuptan kurtularak çoğulculuk zemininde ve hoşgörü ikliminde hür olarak beraberce yaşayabilir.⁶

Her mesele gibi eğitimi de bilgi sorunuyla⁷ ilişkilendiren Öner, bilgiyi en geniş anlamı ile var olanların zihindeki aksi olarak niteleyerek, insanın var olandan edindiği bilginin altı türlü olduğunu ifade eder.⁸ Bu bilgilerin bilgi edinirken takınılan tavır, edinilen amaç ve kullanılan yöntemden kaynaklanır şekilde farklılaştığını ifade eden düşünür, onların birbirini yok edemeyeceğini ve birbirine indirgenemeyeceğini; hâkimiyet dereceleri farklı olduğu için her birinin kendi işlevinde kullanılacağını ileri sürer. Bu bilgiler; Din, Felsefe, Bilim, Sanat, Günlük Bilgi, Okkült Bilgidir.⁹

Öner *Bilginin Serüveni* adlı eserinde yukarıdaki tanımdan hariç bilgiyi, akıl ilkelerine göre bir araya gelmiş olan kavramlar topluluğu olarak da tanımlar.¹⁰ Düşünürün bu yaklaşımı sergilemesinin nedeni, bilgi olmayan kavramlar topluluğunu, bilgi olan kavramlar topluluğundan ayırmaya çalış-

4 Necati Öner, "Niçin Felsefe?", *Felsefe Yolunda Düşünceler*, s. 13.

5 Necati Öner, "İnsanda Öz ve Varoluş", *Felsefe Yolunda Düşünceler*, s. 57.

6 Necati Öner, "Felsefeden Beklediklerim", *Felsefe Yolunda Düşünceler*, s. 23.

7 Süleyman Hayri Bolay, *Prof. Dr. Necati Öner'in Fikir Dünyası*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2012, s. 74.

8 Necati Öner, "Eğitimin Amacı", s. 1.

9 Necati Öner, "Eğitimin Amacı", s. 1.

10 Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2018, s. 14.

ması olarak nitelenebilir. Nitekim bu doğrultuda o, öğretim kurumlarında bu altı bilgi türünden ilk dördünün yani, Din, Felsefe, Bilim, Sanat derslerinin verilmesi gerektiğini beyan eder. Zira bu dört insani etkinlik alanı, bilgi olan kavramlar topluluğunu temsil eden ve kültürleri inşa eden işlevlere sahiptir. Geçmiş dönemde sözgelimi ilkel toplumlarda Okkült bilgi, Antik Yunan'da felsefi bilgi, Ortaçağ'da ise dini bilgi hayatı ve kültürü inşa ederken modern dönemde bu hâkimiyet bilime geçmiştir. Bu yüzden günümüzde öğretim kurumlarında müfredatın ağırlık noktasını bilimin oluşturması kaçınılmazdır. Gerek tabii ve gerek beşeri bilimlerin öğretim kurumlarında en son veri ve teoriler göz önünde tutularak öğrencilere verilmesi bir gerekliliktir.¹¹

Öner'e göre öğretim kurumlarında öğrencilere gereken bilgileri kazandırmak baş amaç olsa da bilgilerin faydalı kullanılmaları için öğrencilere belli bir tutum (zihniyet) kazandırmak da gereklidir.¹² Bu nokta, eğitimin sadece bir öğretim faaliyeti değil; ama aynı zamanda bir bütün olarak nasıl yaşayacağımızı ilgilendiren varoluşsal bir mesele oluşuna işaret eder. Gerçekten eğitim bilgilerin aktarımı ya da teorik bilimin basit bir uygulaması olmayıp; eleştirel bir tutum eşliğinde derinlikli bir zihniyet oluşturma faaliyetini temsil eder. Eğitimde zihniyet oluşturma bir ufuk oluşu, esasen eğitimin amacının bizatihi kendisi olmadığı, bir başka ifadeyle bireyi eğitmek için eğitmediğimizi aksine bizi daha fazla insan yapacak bir hayatı oluşturmak için eğittiğimizi hatırlatır. Bu kaygının her daim eğitime yol göstermesi gerektiği ve günümüzde her sorunun kaynağında "eğitimsizlik" yattığını söyleyenlere esasen eksik olanın insanlık ya da "nasıl yaşayacağımız" hususunda yetersizliklerimiz olduğunu söylemek gerekir. Zira eğitimin amacı kelimenin tam manasıyla bilgi aktarımı ya da belli bir doktrinin aşılması değil; kişileri bilgisel, duyuş ve davranış açısından geliştirecek, şahsiyetlerini oluşturmaya yardım edecek, yaratıcılıklarına yön verecek, bilgi ve değer üretilmesine olanak sağlayacak bir hayat inşa etmelerini sağlamaktır. Bu husus, eğitimin esasen bireylerin zihinlerini yeryüzünde ahlâka dayalı sosyal düzen kurmalarını sağlayacak tarzda şekillendirmek oluşunu ifşa eder.

Zihniyet ve Eğitim

Bilgiye dayalı eğitim idesine zihniyetin de ilave edilmesi gerektiğini ifade eden Öner, her insanın bilgi elde ederken ve bu bilgiyi uygulamaya geçirenken sahip olduğu zihniyetin etkisi altında kaldığını; bu çerçevede zihni-

11 Necati Öner, "Eğitimin Amacı", s. 1.

12 Necati Öner, "Eğitimin Amacı", s. 1.

yetin, insanın bir kısmını doğuştan getirdiği bir kısmını da yaşadığı ortamdan edindiği tutum ya da hali ifade ettiğini belirtir. Bu doğrultuda modern antropoloji çalışmalarının, olgusal ve büyüsel olan iki tür zihniyet ileri sürdüğünü ifade eden Öner, bunlara üçüncüsünün ilave edilmesi gerektiğini ve buna da ‘eleştirel zihniyet’ denilmesini savunur.¹³ Ona göre büyüsel, olgusal ve eleştirel zihniyet her insanda bulunur fakat onların hâkimiyet dereceleri, sosyal yapılara ve bireylere göre farklılık gösterir. Bu durum, bir taraftan bilginin alımlanmasının zihniyete bağlı olarak şekillendiği iddiasını diğer taraftan ise bilginin zamanla zihniyeti de değiştirebileceği gerçeğini ortaya koyar. Ancak bu karşılıklı etkileşim, zihniyetlerin hiçbirini yok etmez, sadece bunların kişi ve toplumdaki hâkimiyet derecelerini değiştirir.¹⁴

Büyüsel, olgusal ve eleştirel zihniyeti temel zihniyetler olarak nitelendiren Öner bir tekâmül zinciri içinde bulunmayan bu üç zihniyetin birbirlerinin devamı olmadığını; aksine insan zihninin üç ayrı kipi olduğunu ve bu üç kipin kişi ya da topluma hâkimiyetinin, çoğunlukla kurumsal yapı ve işlevleri belirlediğini beyan eder. Sözgelimi ilkel toplumlara büyüsel zihniyet hâkim iken, ilerlemiş toplumlarda pozitif ve kritik zihniyet ön plana çıkmıştır. Ancak her toplumda her üçü var olduğu gibi, tek bir kişide bile zaman ve yere göre bu üç zihniyet kendisini gösterebilir. Bu zihniyetlerden büyüsel olanın tipik temsilcisinin “büyücü”, olgusal zihniyetin tipik temsilcisinin “bilim adamı” eleştirel zihniyetin tipik temsilcisinin ise “velî” ve “filozof” olduğunu ifade eden Öner, açık zihniyete sahip bir kişinin sahip olduğu epistemik yetenekler sayesinde önce tutumlarını değiştireceğini, ardından da temel zihniyetlerini oluşturan önermelerini sorgulayarak, örneğin zihninde hâkim olan büyüsel etkiyi eleştirel etkiye dönüştürebileceğini belirtir.¹⁵

Temel zihniyetlerin yanında ikinci dereceden zihniyetlerin de mevcut olduğunu ve onların ‘tutum’ olarak nitelendirilmesi gerektiğini ifade eden düşünür, tutumların doğuştan olmayıp sonradan kazanılan ve elde ettiğimiz bilgilere göre zaman içinde değişebilir değerlendirmeler olduklarını belirtir. Bilgi ve duygulara bağlı olarak oluşan ve temel zihniyetler ile mahiyet farkı bulunan tutumlar, ilkel toplumlarda aynıyet gösterirken, gelişmiş toplumlarda mevcut kültür unsurlarının gelişmiş olması nedeniyle çeşitlilik arz eder. İdeoloji, dini inanç ve felsefi görüşler olarak çeşitlilik gösteren bu tutumlar, esasen altında tutarlı önermeler kümeleri bulunan bir sistemi

13 Necati Öner, “Üç Temel Zihniyet”, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, s. 233; *Bilginin Serüveni*, s. 25;

14 Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 26.

15 Necati Öner, “Üç Temel Zihniyet”, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, s. 233-234.

temsil ettikleri ve bu sisteme inanan kişiler sistemin geçerliliğini bu temel önermelerden aldıkları için tutumlar arasında çatışma görülmez.¹⁶

Temel zihniyetleri insan zihninin tabîi kipleri olarak tanımlayan Öner, bunların insan olma halleri olup, bunlara sahip olmanın insanın kendi elinde olmadığını, onların insanın özüne ait olduğunu ileri sürer. Oysa ikinci dereceden zihniyetlerin varlığı insana bağlı olup, sonradan kazanılmış ve onun “varoluşunu” belirleyen unsurları temsil eder. Buradan hareketle temel zihniyetlerin insanın “özü” ile, ikinci dereceden zihniyet ya da tutumların onun “varoluşu” ile ilgili olduğu söylenebilir.¹⁷

Milli Kültür ve Eğitim

Tutumların genellikle eğitim ve öğretim yoluyla elde edileceğini savunan Öner, bu hususta en etkin unsurun “bilgi” olduğunu düşünmekle birlikte, duygular ve sosyal çevrenin, edinilen bilgilere anlam kazandıracığını belirtir. Bu nokta, tutumların temelinde kabul edilen önermeler ve değerler sisteminin tüm akıl yürütmelerimize zemin olduğu, yani özgü kültürlerin öncelikli, vazgeçilmez ve düzenleyici temel bir deneyim teşkil ettiği gerçeğidir. Öner bu hususu ‘öğretim kurumlarında öncelikle milli kültür bilinci kazandırılması gerekir’ sözüyle ifade eder. Zira eğitim sanıldığı gibi dünyayı “okuma” değil; yorumlama faaliyeti ve oldukça öznel bir iştir. Başka bir ifadeyle eğitim, şahıslara medeniyeti oluşturan unsurları kavramaya dair bir perspektif kazandırma, yani özgü olanın fark edilmesi işidir. Birey bu fark ediş ile özgü olandan ortak olana, yani milli kültürden üniversal kültüre geçebilir, ortak olana katkıda bulunabilir. Bu hususu şöyle açıklar:

Milli kültür sadece bir millete has olan milli dil, edebiyat ve folklor gibi kültür unsurları değil; bunlarla beraber bir milletin kullandığı bilim, felsefe, sanat gibi üniversal diye adlandırılan kültür unsurlarını seslendirir.¹⁸

Öner’in milli kültürü deneyimler için kalkış noktası alması zihniyetin geçmiş ile gelecek arasında bir irtibat kurarak işlediği gerçeğindedir. Gerçekten zihin ilkin geçmişin izlerini korur, ikinci olarak bazı yeni fenomenlerin zihinde temsil edilmesine imkân sağlar ve üçüncü olarak, geçmişin bu yeniliği anlaması için miras aldığımız kaynakların işletilmesine izin verir. Bu durum fikirlerin eski ile yeni arasında, koruma ile yaratma arasında bağlantı halkası oluşturmasını temsil eder. Bu nokta zihnin her daim kavramlar üzerinde kontrol gücünün olması, yani gerçekleşecek olanlara imkan

16 Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 27.

17 Necati Öner, “İnsanda Öz ve Varoluş”, s. 57.

18 Necati Öner, “Eğitimin Amacı”, s. 1-2.

sağlanmasına aracılık etmesidir. Zihniyet oluşturmanın bizi yönelttiği bu problem, tefekkür ve eylemlerimizin her biri hususunda bilincimizde hazır bulduğumuz bir kavramla, değer kavramıyla hareket ediyor oluşumuzdur.

Öner'e göre değerler *eğitim felsefesinin* yerine getirmek istediği gizil ilkelerdir ve onlar güçlü bir şekilde -bireyin kendisini hazırladığı- toplumun yaşama dünyası tarafından belirlenir. Bu çerçevede dünyanın farklı tasarımları eğitimin asıl amaçları değildir; muhtemelen değerlerin sadece ikincil yüzüdür. Bu nokta da, günümüz pedagojisi, değerler ve eğitimin temeli gibi felsefi soruları önemseme de niçin eğittiğimiz hususu her zaman elzem bir konu olarak karşımızda durur. Çünkü niçin eğittiğimiz, zorunlu olarak dünya görüşümüz tarafından belirlenir. Dünya görüşümüz ya da tasarımıımız ise, iletilenin gerçekliğini ve değerini düşünmemizi sağlar.

Necati Öner milli kültür bilincinin gerekliliğini dil meselesi üzerinden aktarmayı deneyerek, dil ile düşünce arasında sıkı bir ilişkinin oluşuna dikkat çeker.¹⁹ Dile felsefi olarak yaklaşan Öner, onu sadece bir iletişim yahut mirası aktaran vasıta olarak görmez; var olanlara nüfuz edecek, bilinmeyeni ortaya çıkaracak, onları bilinir kılacak, bilinenler alanına taşıyacak bir rehber olarak niteler. Dilin fertler arasındaki iletişimi sağlaması, bir toplumu kendisi yapan ve onu diğerlerinden ayıran değerlerin ana dilde anlam kazanması nedeniyledir. Zira ferdi bilinç, anadille kolektif bilince bağlanır ve bilinçler arası ilişki mümkün olur. Dilin ikinci işlevi ise derin düşünce (tefekkür) ile ilgilidir.²⁰ Yaratıcı düşünmenin ancak ana dille mümkün olacağını ileri süren düşünür, dilin düşüncenin bir aleti değil, onu yaratan şey olduğunu iddia eder.²¹ Nitekim o, bu husus Alman filozofu Humbolt'un fikriyle dillendirir:

Bir milletin ancak kendi dilinin gelişmesi gerekli bir dereceye ulaştığı zaman, büyük ve dâhiyane bir fikir ilerlemesi yapılır.²²

Düşüncenin ancak dil ile yaşayıp, dil ile düzene gireceği hususu her iki unsurun gelişmelerinin birbirlerine bağlı olduğu gerçeğini seslendirir. Bu noktada düşünce var olana nüfuz edip yeni kavramlar kazanıp onları ifade ederek dili zenginleştirdikçe, dil de düşüncenin varlığa nüfuz etmesiyle güç kazanacaktır. Bu durum zengin bir millî dili olmayan toplumlarda kültürün niçin istenilen düzeye erişemediğinin de işaretidir. Öyleyse üst düzeyde bilim ve tefekkür ancak zengin ve gelişmiş bir dille ifade edilebilir. Bu nok-

19 Necati Öner, "Eğitimin Amacı", s. 2.

20 Necati Öner, *Görüşler*, Ankara: Beyaz Kule Yayınları, 2009, s. 96-97.

21 Necati Öner, *Dil Üzerine*, İstanbul: Divan Kitap, 2013, s. 22-23; 50-51.

22 Necati Öner, "Eğitimin Amacı", s. 2.

tada dilin sadece bilimsel veya felsefi düşünceyi ifade etmekle kalmayıp, onların oluşumunu da etkileyeceğini fark etmek gerekir.²³

Milli dili gereği gibi öğretip yeni nesillerde milli dil bilinci ve sorumluluğu uyandırmayan bir eğitim sisteminin başarılı olamayacağını ileri süren Öner, milli eğitimin amaçladığı her şeyin dile, yani milletin ruhuna bağlı olduğunu ifade etmiştir.²⁴ Milli dilimiz Türkçeyi ilmin ışığı altında geliştirip korumanın ve ona lâyık olduğu değeri vermenin milli varlığımızı ilgilendiren milli bir görev olduğunu savunan düşünür, bu hususun ancak dil şuurunu kazandıracak bir eğitim yoluyla gerçekleşeceğini vurgular.²⁵ Aynı şekilde fertlerin milli kültür unsurlarına bağlılığının milli birliğin başlıca amili olduğunu, milli kültür unsurlarının yaşaması ve fertlerin bu kültürle olan bağlarının kuvvetlenmesi için öğretmenlere büyük vazifeler düştüğünü belirtir.²⁶

Öner, gençlerin milli kültür bilincine sahip olabilmeleri için, milli dillerini ve milli kültür tarihlerini bilmeleri gerektiğini ifade ederek, milli kültür bilincinin milliyet duygusunu doğurduğunu belirtir. Milliyet duygusu bir milletin varlığını sürdürme azminin ifadesidir ve bu bilinç o milletin varlık şartıdır. Bu noktada fertlerinin milli kültüre bağlılığının o milletin varlık şartı olarak gerekli olmakla birlikte, yeterli olmadığını ifade eden Öner, fertlerin mensup oldukları medeniyete ya da üniversal kültüre bağlılıklarının da gerekli olduğunu belirtir. Medeniyetin nimetlerinden faydalanmanın millet ve devletleri güçlü kılmak için yeterli olmadığını ifade eden düşünür, medeniyete katkıda bulunmanın ancak büyük mütefekkirler ve bilim adamları yetiştirerek, yani üniversal kültür alanına yeni bilgiler, icatlar, keşifler kazandırmakla gerçekleşeceğini beyan eder.²⁷

Demokrasi ve Eğitim

Öner'e göre milliyet duygusu ve bilinci milletin varlık şartı olsa da bu duygu ve bilincin topluma zarar verebilecek, şovenizm, faşizm ve ırkçılık gibi akımlara kaymamasına özen gösterilmelidir. Bu iş ise ancak demokratik bir öğretim sistemi ile olur.²⁸ O şöyle der:

Demokratik öğretim sistemi, insanın çocukluk içinde bulunduğu, bu halin

23 Necati Öner, "Dille İlgili Bazı Sorunlarımız", *Felsefe Yolunda Düşünceler*, s. 303.

24 Necati Öner, *Görüşler*, s. 111; 112.

25 Necati Öner, "Dil Üzerine", *Felsefe Yolunda Düşünceler*, s. 301.

26 Necati Öner, "Eğitimin Amacı", s. 2.

27 Necati Öner, "Zihniyet Farklılıkları ve Kültür", *Felsefe Yolunda Düşünceler*, s. 251.

28 Necati Öner, "Eğitimin Amacı", s. 2.

onun doğasından kaynaklandığı gerçeğine dayanmaktadır. Olgu ve olaylar karşısında insanlar farklı bilgilere sahiptirler. Bu farklılık, bireylerin zihin kabiliyeti, yetiştirme tarzı ve zihniyetinden kaynaklandığı gibi, mutlak bir bilgiye erişme imkânına sahip olmamasından da dolaydır. Farklı bilgilerin oluşu farklı davranışları ortaya koyar, çünkü her bilinçli davranış bir bilgiye göre olur.

Bilgilerin, zihni kabiliyetlerin ve zihniyetlerin farklı oluşu ile mutlak bilgiye erişmenin imkânsızlığından hareketle eğitimde öznelliğin hâkim olduğunu ileri süren düşünür,²⁹ insanca yaşamının gerekli maddi şartlar yanında demokrasinin hâkim olduğu bir toplumda gerçekleşme imkânı bulacağını ifade eder. Böyle bir ortam, olup bitenlerin, yapıp edilenlerin yerli yerine konması, insanların hak sınırlarının adilane tayinini hoşgörülük içinde belirlenmesi ile elde edilir.³⁰ Öner'e göre insanların hürriyetlerini rahatça kullanabilmeleri ancak hoşgörülü bir ortamda olur. Hoşgörü kanunlarla sağlanamaz. Bir kültür meselesidir. Belli bir bilgi ve medeniyet seviyesine yükselmeyi gerekli kılar.³¹ Bu da ancak doğru bir eğitimle gerçekleşir.

Necati Öner'e göre eğitimin ikinci amacı yetiştirilen gençlerin dar görüşlü, bağınaz bir durum içine düşmemeleri ve eleştirel zihniyete sahip, açık görüşlü olmalarını sağlamaktır. Düşünce ve bilimin gelişmesi bu tutum içinde bulunanlar sayesinde olur. Böyle bir tutum bir toplumun çoğunluğuna hâkim olursa o toplum sağlıklı bir toplum olur. Bu fikrin temelinde, insanın adeta çoğulculuğa mahkûm olması yatar. O şöyle der:

İnsan yaratılışı gereği mutlak bir bilgiye sahip olmadığı için, var olanları tanımada bilgisi sürekli değişip gelişmektedir. Kalıcı tek doğru yoktur. En kesin doğru bilgi veren bilimin tarihi bunun delilidir. Tecrübe metodu ile verileri doğrulanamayan sosyal bilimlerde tek doğrudan da bahsedilemez. Aynı konu üzerinde farklı görüş ve teoriler vardır. Diğer taraftan, insanların, farklı zihin kabiliyetlerine sahip olması, eğitim ve öğretim düzeylerinin ve niteliklerinin farklı bulunması sebebiyle, aynı konuda farklı bilgilerinin bulunması gerçeğini de göz önünde bulundurarak, insanın hangi anlamda çoğulculuğa mahkûm edilmiş olduğu kolayca anlaşılacaktır.' Bu fikir insan doğasına en uygun rejimin demokrasi olduğunu da açıklar. Bu görüşü amaç edinen bir eğitim ve öğretim, sağlıklı bir ortak yaşamının vazgeçilmez şartı olan, müsamaha (tolérence) duygusuna sahip nesiller yetiştirir. Tolerans duygusuna sahip olma, uygar bir insanın en önemli vasfıdır.³²

29 Necati Öner, "Kültür", s. 194.

30 Necati Öner, "Çevre Sorunu", *Felsefe Yolunda Düşünceler* s. 223.

31 Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, s. 72.

32 Necati Öner, "Eğitimin Amacı", s. 3.

İnsan doğasına en uygun devlet şeklinin çoğulcu demokrasi olduğunu belirten düşünür, bir toplumda hürriyetlerin yeterince sağlanmasında iki ana unsurun önemli rol oynadığını beyan eder: Bunlardan birincisi devletin şekli ve yönetim tarzı, ikincisi ise toplumun kültür seviyesidir.³³ O, hürriyetçi demokrasi ile idare edilmek isteyen toplumların hoşgörü fikrini benimsemesi gerektiğini; hoşgörünün sırf hürriyetçi demokrasi rejiminin devam ettirilmesi için gerekli bir şart değil aynı zamanda insanın tabiatı gereği, kazanılması icab eden bir hal olduğunu ileri sürer.³⁴ Tam bu noktada Öner, insan hürriyetlerinin gerektiği gibi uygulanabilmesinin ancak o toplumun, fertlerine hoşgörüyü kazandıracak medeniyet seviyesine bağlı olduğunu, çünkü belli bir medeniyet seviyesine gelmeyen toplumda, kanunlarla getirilen hürriyetlerin beklenen sonucu vermeyeceğini, uygulamalarda da görüldüğü gibi çok defa kanunların etki alanı dışında bulunan bir sosyal baskının, insan hürriyetlerinin uygulanmasını engelleyeceğini ifade eder.³⁵

Sosyal hayatta insanların farklı inanç ve ideolojilere sahip olabileceğini, bu inanç ve ideoloji sahiplerinin iki tutum içinde bulunabileceğini beyan eden düşünür, kapalı tutum içinde olanların başkalarına hayat hakkı tanımayacağını; oysa açık tutum içinde bulunanların müsamaha duygusuyla başka inanç ve ideolojilere toleransla yaklaşacağını söyler:

Bir inanç ve ideolojiye mensup olup, açık tutum içinde bulunanlar, kendi inanç ve fikirlerine sıkıdan sıkıya bağlı olur ama bağınaz olmaz. İşte medeni toplum, demokratik toplum, bu tür insanların çoğunlukta olduğu yerlerde gerçekleşir. Tabii böyle insanlar da bu amacı gerçekleştirecek eğitim ve öğretimle yetişir.³⁶

Belirtilen tutumun oluşmasında en büyük katkıyı felsefe derslerinden sağlamanın mümkün olduğunu ileri süren Öner, a)var olanlara bütüncül görüşle bakabilen, b)toplumsal hayatla ilgili hükümlerde çoğulculuğun hâkim olduğu gerçeğini gören ve c)eleştirisel bir zihin yapısına sahip birinin felsefi tutumu kazanacağını, çünkü felsefi tutumu temellendiren, fikir ve inançları aklileştiren tek etkinliğin felsefe öğrenimi olduğunu beyan eder. Ona göre felsefeyi hayata sokmak, deyim yerinde ise felsefeyi yaşamak lazımdır. Bu bakımdan felsefe öğretiminin yanında felsefe eğitimi de şarttır.³⁷

33 Necati Öner, "Mantığın Ana İlkeleri ve Bu İlkelerin Varlıkla Olan İlişkileri", *Felsefe Yolunda Düşünceler*, s. 77.

34 Necati Öner, "Niçin Hoşgörü", *Felsefe Yolunda Düşünceler*, s. 46.

35 Necati Öner, *İnsan Hürriyeti*, Ankara: Vadi Yayınları, s. 123.

36 Necati Öner, "Eğitimin Amacı", s. 3.

37 Necati Öner, *Görüşler*, s. 162-164.

Sonuç

Öner'in bilgi merkezli eğitim anlayışı, zihniyet oluşumunu varoluşsal bir mesele olarak ele alır. Bireysel ve toplumsal tüm meseleleri kuşatan zihniyet sorunu demokrasi, çoğulculuk ve tolerans tutumlarıyla hürriyet meselesine dönüşmelidir. Öner'e göre birey ve toplumun kendini gerçekleştirmesinde hürriyet bir kültür meselesi, kültürün içyapı sorunu olarak tezahür etse de eğitimde merkezi bir konuma sahip olmalıdır. Zira bilgi yoluyla farkındalıkları artan ya da anlayan insanların zihniyet ve özgürlükler ile kendilerini gerçekleştireceği umulur. Kültür içinde kendini bilgi ve zihniyet ile gerçekleştirenler eğitim yoluyla deneyimlerini kontrol edebilir. Bu yüzden eğitim politikaları toplumun değer ve inançlarından hareketle oluşturulmalı, yerelden evrensele, milli kültürden evrensel kültüre uzanmalıdır. Öner'e göre bilgi, zihniyet ve ahlak üçlüsüne göre işleyen eğitimin felsefeyle buluşturulması, felsefe öğretiminin yanında felsefe eğitiminin de yapılması gerekir.

Kaynakça

- Bolay, Süleyman Hayri. *Prof. Dr. Necati Öner'in Fikir Dünyası*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2012.

Öz

Necati Öner'in Düşüncesinde Eğitim

Prof.Dr. Necati Öner, insanın tüm bilinçli eylemleri gibi eğitimin de bilgi sorununa dayandığını düşünür. Ona göre öğretim kurumları, bilgi türlerinden dördünü; bilim ağırlıklı olmak üzere din, felsefe, bilim ve sanatı kazandırmak temel amacı yanında öğrencilere medeni, hoşgörülü bir toplum tesis etmek için eleştirel tutum, zihniyet de kazandırmalıdır. Eğitim ve öğretim yoluyla kazandırılacak tutumların temelindeki değer sisteminin de eğitim faaliyetinde kazandırılması gerektiğini düşünen Öner, bu açıdan milli kültüre önem atfeder. Milli kültür bağlamında dil, düşünce, kültür arasındaki ilişkilere de dikkat çekerek eğitim sisteminde bu hususların göz ardı edilmemesi gereğini hatırlatır. O, uygun bir eğitimle milli kültürden çıkıp üniversal olana ulaşmak ve medeniyete katkıda bulunmak gerektiğini vurgular. Öner, zihniyet inşa eden ve birlikte yaşamayı tesis edecek bir faaliyet olarak eğitimin felsefe ile sağlamlaştırılması gerektiğini düşünür. Bu çalışma, yaşamı boyunca eğitime birçok açıdan katkılarda bulunan Prof. Dr. Necati Öner'in düşüncesinde eğitimin yerini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Necati Öner, eğitim, zihniyet, eleştirel tutum, hoşgörü.

Abstract

Education in the Thought of Necati Öner

Professor Necati Öner thinks that, like all conscious actions of humanbeings, education is also based on the problem of knowledge. According to him, the primary aim of the educational institutions is to provide students with four types of knowledge; religion, philosophy, art, and especially science. In addition to this aim, they also should give the students a critical attitude and mindset in order to establish a civilized, tolerant society. Öner, who thinks that the value system which is the basis of the attitudes that will be gained through education and training should be gained in training activities as well. In this respect, he attributes importance to national culture. Drawing attention to the relations between language, thought and culture in the context of national culture, he reminds us that these issues should not be ignored in the education system. He emphasizes the need to reach to the universal by moving from national culture and to contribute to the civilization through appropriate education. For Öner, education should be reinforced with philosophy as an activity that constructs a mindset and establishes a culture of living together. This study presents the place of education in the thought of Öner, who contributed to education in many ways throughout his life.

Keywords: Necati Öner, education, mindset, critical attitude, tolerance.

- Öner, Necati. *Bilginin Serüveni*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2018
- ----- . *Dil Üzerine*, İstanbul: Divan Kitap, 2013, s. 22-23
- ----- .“Eğitimin Amacı”, *Felsefe Dünyası*, Sayı. 49, 2009/1, ss.1-3.
- ----- .*Felsefe Yolunda Düşünceler*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1999.
- ----- .“Niçin Felsefe?”, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, ss.9-19.
- ----- .“Felsefeden Beklediklerim”, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, ss.20-25.
- ----- .“İnsanda Öz ve Varoluş”, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, ss.50-65.
- ----- .“Üç Temel Zihniyet”, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, ss.229-233.
- ----- .“Dil Üzerine”, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, ss.298-301.
- ----- . “Zihniyet Farklılıkları ve Kültür”, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, ss. 234-252.
- ----- .“Kültür”, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, ss.189-196.
- ----- . “Çevre Sorunu”, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, ss.222-228.
- ----- . “Mantığın Ana İlkeleri ve Bu İlkelerin Varlıkla Olan İlişkileri”, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, ss.66-90.
- ----- . “Niçin Hoşgörü”, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, ss.46-49.
- ----- . *Görüşler*. Ankara: Beyaz Kule Yayınları, 2009.
- ----- . *İnsan Hürriyeti*, Ankara: Vadi Yayınları, 2005.